

standsvariationer, dels gennem døgnet, dels gennem året, i det hidtidige mønster. Herunder er det også væsentligt, at der fortsat jævnlige i vinterhalvåret sker oversvømmelser af hele området mellem ådigerne.

Fiskebestanden i den nedre del af Vidå-systemet er kendetegnet ved årlige passager af en række vandrefiske, hvoraf Nordsøsnæblen må fremhæves. Snæblen er i øjeblikket en af de mest truede fiskearter på jorden, idet den fra at have været udbredt i den sydlige del af Nordsøen med tyngdepunkt ved Vadehavet og med gydepladser i de tilstødende floder nu tilsyneladende kun har en lille gydende bestand i Vidå-systemet.

Blandt stationære fiskearter i Vidå-systemet kan fremhæves karpfiskene flere og rimte samt dynd-smerlingen. Sidstnævnte har formentlig sin eneste stabile og naturlige forekomst i Danmark i Magisterkogen.

Fuglelivet i den nedre del af Vidå-systemet er især knyttet til Magisterkogen og Rudbøl Sø. Især i Magisterkogen forekommer flere af de i Danmark generelt truede ynglefugle, som bl.a. Rørdrum og Hedehøg, samt flere arter af sjældne vandhøns og andefugle. Desuden yngler her flere småfuglearter tilknyttet rørskov og sumpområder, der ellers er sjældne i Danmark. De større vandfuglearter og røvfugle fouragerer enten om dagen eller om natten i de tilstødende, vedvarende græsarealer med deres vandløbssystemer og vandhuller. Tøndermarskens ydre koge er således en forudsætning for de store ynglende bestande af disse fugle i Magisterkogens rørskove og sumpvegetation.

Tøndermarskens ydre koge

Marsken er et landskab, dannet af mennesker og natur i forening. Dette har været med til at give marskområderne deres egen karakter og historie. Det ses i bebyggelsen, kulturen og hele den organisation, som var nødvendig for at opretholde marsken som frugtbar landbrugsland.

Tøndermarsken er et af de bedst bevarede eksempler på en kultur, et landskab og en livsform, der er karakteristisk for det nordvesteuropæiske lavlandsområde langs Nordsøen. Det betyder, at gamle og nye elementer er blandet i marsken. Nye inddigninger betød, at gamle flodløb og ålejer forandrede eller blev lagt om, og værftsbebyggelsen måske flyttet.

Imidlertid har grundelementerne været de samme i århundreder: Det inddigede forland, kogene med det flade åbne græsdykkede landskab, kanalerne og den spredte bebyggelse på digerne eller

på de kunstige forhøjninger, værfterne. Naturen har sat snævre grænser for variationerne i dette grundmønster.

Marskens landskab, bebyggelse og driftsform udgør et hele, der har været stabilt gennem århundreder. Derfor bør en bevaring også omfatte denne helhed.

En konsekvens af bl.a. den måde, de store inddigninger blev organiseret på, var, at de tre ydre koge kom til at ligge hen som overdrev for den gamle marskbebyggelse og for landsbyerne på den højereliggende geest. Ejere og brugere flyttede kun i yderst begrænset omfang ud i de nye koge.

De specielle brugs- og ejerforhold blev forstærket ved landbrugsloven i 1925. Betingelsen for, at en ejendom blev noteret som landbrug, var bl.a., at den skulle være forsynet med beboelses- og driftsbygninger, og at jorderne blev drevet af beboerne af ejendommens bygninger. Disse betingelser opfyldte hovedparten af marskjorderne ikke, og de har derfor siden været »frie jorder«. Det vil sige, at de er uden landbrugspligt og undtaget de begrænsende regler om erhvervelse af landbrugsejendomme. Dette har betydet, at en meget stor del ejes af ikke-landmænd og har ført til en stærk geografisk spredning af ejerne.

Disse forhold har udelukket omlægning af driftsformerne i takt med ændringerne i de indre koge og har betydet, at Ny Frederikskog, Gammel Frederikskog og Rudbøl Kog er de sidste koge med omfattende vedvarende græsarealer. De tre koge udgør således en geografisk, økonomisk og administrativ enhed, der i bredeste forstand vidner om Danmarks økonomiske og politiske udvikling.

Der findes ikke i det samlede, europæiske Vadehavsområde et tilsvarende større kogsområde bevaret i stort set traditionel drift og afspejlende de oprindelige digelinjer og beboelsesmønstre.

Til at administrere marskarealerne og vedligeholdelsen af diger og kanaler har der også siden Middelalderen været etableret en særlig organisation med digegreve, kogsinspektører og et sæt regler for den enkelte ejers forpligtelser, som har været i stand til at tilpasse sig samfundets udvikling fra inddigningen og frem til i dag. Denne organisationsform er i sig selv et stykke levende kulturhistorie, som er bevaringsværdigt, og som fortsat bør have en funktion ved administrationen.

Hverken i selve Rudbøl Kog eller i Gammel Frederikskog er der endnu i dag nogen nævneværdig bebyggelse eller trævækst, mens der findes en relativt spredt bebyggelse med dertil knyttet trævækst i Ny Frederikskog.